

Пуковник ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ

ОПШТЕНАРОДНИ ОБЛИК РАТА И БОРБЕНИ МОРАЛ АРМИЈЕ И НАРОДА — МЕЋУСОБНИ УТИЦАЈ И ЗАВИСНОСТ

Најчешће расправе на тему борбеног морала везане су за опште појмове о њему и основне изворе на којима се он изграђује. Таквих расправа има доста у нашој и страниј војној и социолошкој литератури. Њихов карактер је веома различит почевши од површног, агитаторско-прагматичног па до заиста научног. Мање је оних расправа које третирају само поједине аспекте изградње борбеног морала. Међутим, поред основних извора борбеног морала који се налазе у друштвено-економско-политичким односима једне земље, циљу и карактеру рата, на њега утичу и други чиниоци, међу којима истакнуто место припада карактеру ратне вештине. Међузависност ратне вештине општенародног облика рата са борбеним моралом армије и народа, дакле, само један аспект изградње борбеног морала, истовремено и само један аспект изградње ратне вештине одређеног облика рата, биће предмет ове теме.

Облик вођења рата увек је имао битног утицаја на борбени морал оружаних снага и обратно. Анализа било кога облика рата кроз историју показује да је он у основи био резултат како степена општег друштвеног развоја израженог, пре свега, у наоружању и осталој ратној техници као и другим економским и политичким условима вођења рата, тако и морала оружаних снага које су га водиле а који је, опет, са своје стране, начелно одговарао баш таквом облику рата. Познато је, на пример, да је морал најамничких армија феудалне друштвено-економске формације не само одговарао облику рата вођеном по типу битки које су водиле масе чврсто збијене у једну целину, без неке јаче изражене самосталности делова те целине, него је, управо, степен моралне свести тих армија, који је био у основи својеврстан одраз опште друштвене свести тога доба, између осталог, диктирао такав облик рата где се нису тражили борбени поступци који морају имати за основу висок степен опште и моралне свести армије у целини и у појединим њеним деловима. Други примери, опет, показују да је облик вођења рата који се и не може водити без веома високе моралне свести снага које га воде истовремено и веома важан узрок развијања и јачања морала тих снага и народа, као што је то случај са партизанским обликом вођења рата.

Уколико је ратна вештина једнога облика рата потпуније изразила и све основне, опште, посебне и појединачне услове под којима ће се он водити, утолико је она створила повољније услове за јачање брбеног морала армије и народа који ће тај рат водити. Ако су пак и други услови од којих зависи морална снага једне армије и народа у рату исто тако повољни, онда је нормално очекивати ванредно велику улогу коју ће у позитивном смислу имати морал у таквом облику рата. Може се истаћи као једно од начела међусобне зависности облика рата и борбеног морала да: што су неповољнији неки основни услови у једном облику рата, као што је, на пример, однос у оружаним снагама, ратна вештина тога облика рата мораће да заснива своје поступке све више на елементима који произлазе из веома високе моралне свести целокупних снага које тај рат воде. Баш у том погледу општенародни облик рата ванредно је карактеристичан. То, наравно, никако не значи да се ратна вештина општенародног облика рата искључиво може заснивати на моралним елементима. Такво апсолутизирање, као у осталом и свако друго, било би једнострано и са свим последицама које свака једностраност може да има, посебно у рату. Уколико је поменуто начело оправдано изведено, онда оно не иде за апсолутизирањем моралног фактора у израдњи ратне вештине општенародног облика рата, већ просто указује на чињеницу да основни услови под којима се може водити општенародни рат и његове неке битне специфичне карактеристике захтевају и истовремено објективно омогућују веома велики утицај моралног фактора на вештину извођења борбених дејстава разних видова, врста и степена.

ПОЈАМ И СУШТИНА ОПШТЕНАРОДНОГ ОБЛИКА РАТА

Да би се могле анализирати основне карактеристике и посебно војне специфичности општенародног облика рата ради сагледавања њиховог одраза, захтева зависности у реализације од борбеног морала армије и народа, биће потребно претходно изложити шта се подразумева под општенародним обликом рата, поготово што је тај појам — као категорија ратне вештине — новијег датума и што у нашој а и у страниј војној и политичкој литератури има различит третман у зависности од становишта са кога му се прилази. Појмом општенародни означава се: прво, друштвено-политички карактер појединих ратова у новијој историји; друго, степен директног и индиректног учешћа народа у савременим ратовима; треће, један од савремених облика вођења рата, дакле, чисто категорију ратне вештине. Иако појам општенародни облик рата у суштини својих војних карактеристика има веома много онога што се изражава појмом општенародног карактера рата као друштвено-политичком категоријом и то до тога степена да подударност имена није никако случајна, ипак су то данас два појма који изражавају две суштине, истина, веома блиске, веома међусобно зависне и јако испреpletене. У циљу њиховога

јаснијег опредељења укратко ћу изложити генезу и суштину свакога посебно.

Као што је познато, ратове су раније, нарочито пре француске револуције, водиле само оружане снаге, док су остали сектори друштвеног живота у његовом вођењу мало или нимало директно учествовали. Истина, чак су и у средњем веку, који је најтипичнији период историје у том погледу, и остали сектори друштвеног живота, на одређен начин, утицали на припрему оружаних снага земље за рат, мада чак ни бројчана величина нити општи квалитет армије врло често нису били адекватни економској моћи и степену општег друштвено-политичког-културног развоја земље. Јачина и квалитет оружаних снага често су зависили од низа других фактора. Али, без обзира на то од којих је све фактора зависила величина и квалитет оружаних снага једне земље кад су оне већ једном дате и кад је рат већ отпочео, његов је исход, не само пресудно, него готово искључиво, зависио од резултата на бојишту. Међутим, већ са појавом националних армија то почиње осетније да се мења. Директније и значајније почињу учествовати у рату и остале области друштвене делатности поред оружаних снага, а нарочито економика. То, између осталог, има за последицу и све већи проценат ангажовања народа како у припреми за рат тако и у његовом вођењу. Тај процес стално је јачао да би коначно у светским ратовима, нарочито последњем, прерастао у нови квалитет који означава активно, максимално напрезање свих области друштвене делатности у рату. То је, потпуно логично, морало довести до веома великог степена ангажовања и директног учешћа широких народних маса у рату. Осим тога, поједини ратови су у новијој историји имали и национално-ослободилачки карактер. Учешће народа у таквим ратовима бивало је све веће, тако да је сасвим природно, највећи степен ангажовања најширих народних маса у рату нормално и постизан управо у таквим ратовима, иако су и земље које су водиле и неправедне ратове знале да успешно користе објективну закономерност о све већем ангажовању народа у рату изазвану општим друштвено-економским развојем и постигну врло висок степен ангажовања народа у рату, као, на пример, Немачка у другом светском рату. Ако се, поред те чињенице која говори о великом општенародном ангажовању у национално-ослободилачким ратовима, има у виду и то да су такви ратови по правилу прогресивни, дакле, са праведним циљевима, те да у савременим условима често истовремено представљају и облик извођења социјалне револуције, онда је потпуно логична заинтересованост, па према томе, и ангажовање најширих народних маса у њима, логичан је, дакле, њихов општенародни карактер.

То представља суштину онога што се у друштвено-политичком погледу подразумева под општенародним карактером рата. Тим појмом се битно изражавају две ствари и то: прво, циљ рата и његов друштвено-политички карактер и друго, степен учешћа целокупног народа једне земље у њему. Али тиме се још не опредељује, са ста-

новишта извођења борбених дејстава, облик његова вођења. Тај облик и кроз историју је бивао различит а и данас је, теоретски узевши, могућно водити народноослободилачки рат у разним облицима.

Међутим, анализа основних фактора под којима се у савременим условима могу објективно успешно водити национално ослободилачки ратови и револуције врло уверљиво указује баш на један облик вођења рата који неће бити идентичан облику рата који би водио агресор или поробљивач, а који, између осталог, баш својим обликом захтева и омогућује најпотпуније ангажовање целокупног народа у директној, разноврсној оружаном борби са непријатељем. У томе леже разлози да се један облик вођења рата на који су у савременим условима упућени национално-ослободилачки или одбрамбени ратови независних мањих па и већих народа, дакле, ратови који у друштвено-политичком погледу имају, више него други, општенародни карактер, и назове општенародним обликом рата. Ту долази до стварања појма о једној категорији ратне вештине — облику вођења рата — која је у суштини везана за исте ратове који су и у друштвено-политичком погледу општенародни.

У савременој и старијој војној и политичкој литератури најлазимо на веома различиту поделу ратова у зависности од становишта са кога се полази и од критеријума по коме се подела врши. За објашњење појма о коме је овде реч — општенародни облик рата — интересантна је подела савремених ратова са становишта облика њиховог војног вођења, тј. са становишта основних оквира и карактеристика њихове ратне вештине, стратегије и тактике. По томе критеријуму ратове у савременим условима могућно је поделити у три основне категорије, односно у три основна облика вођења, иако се ниједан од тих облика не јавља у потпуно чистом виду, без већих или мањих примеса другога, као што је уосталом, случај и у многим другим стварима у друштвеном развоју.

1. — Фронтални облик вођења рата представља еволуцију класичног фронталног облика чија су дејства доминирала на великим фронтovima II светског рата. Говорећи о фронталном облику вођења рата у савременим условима морају се, логично, имати у виду карактеристике које савремени фронт уопште може да има за разлику од фронта у другом, а посебно у првом светском рату, и последице које те карактеристике (дубина, испреплетеност, обрнути смер, међупростори итд.) могу имати на карактер и физиономију таквог облика рата у целини. Разуме се, и фронтални облик рата као и сваки други може имати веома различите специфичности своје примене у зависности од посебних и појединачних услова под којима га може водити једна земља. Али то никако не мења чињеницу да су одређени општи оквири ратне вештине таквог облика рата условљени општим, заједничким његовим карактеристикама и физиономијом, заједнички и за све посебне и појединачне случајеве или учеснике у њему и да се управо, по тим општим, основним, заједничким оквирима његова ратна вештина и борбени поступци на њој засновани и разликују од основних

оквира ратне вештине једног другог облика вођења рата, на пример, партизанског.

Овде ће изостати анализа о карактеристикама фронталног облика вођења рата у савременим условима, његовој разлици од онога какав је био у другом светском рату итд., пошто то није предмет ове теме. Овим што је речено о фронталном облику вођења рата жели се само указати на постојање таквог облика и у савременим условима, да би се могла уочити разлика од других облика који, баш у данашње време, попримају све већи значај, тако да имају објективно реалне могућности да се развију више него икада до сада.

2. — Партизански облик рата чије су нам карактеристике веома добро познате. Иако има релативно богату историју, он је у стручној војној литератури тек у савременим условима доживео потпунију афирмацију, свакако, пре свега, због резултата које је у II светском рату и после њега постигао, као и због могућности да се у савременим условима максимално развије.

3. — Облик рата који представља комбинацију и синтезу фронталног и партизанског начина дејства и то такву која није њихов мање-више механички збир него представља такву јединствену органску целину која је, баш као целина, потпуно нов квалитет у односу на фронтални и партизански облик рата узетих посебно. Стратегија и тактика овога облика рата има друкчији став по низу основних питања припремања и вођења рата него што га има стратегија и тактика било фронталног било партизанског облика рата (однос према територији и начин решавања проблема простора, покретљивост, физиономија нападних и одбрамбених операција итд.). Максимално развијање дејстава на фронту и у позадини непријатеља, њихово употпуњавање повезано јединственом замисли операција чини такву јединствену целину да је чак и тежиште дејстава у појединим операцијама па и фазама рата у целини могућно, у зависности од услова, пребацити са фронталних на дејства у позадини и обратно. То је, дакле, један посебан облик вођења рата који су радили одређени објективни услови другог светског рата а који се потпуније афирмисао и развио у завршној фази НОР-а. Његови поједини елементи долазили су до изражаја и у неким национално-ослободилачким ратовима и револуцијама раније а и после другог светског рата. Такав облик рата у нашој савременој војној литератури назива се општенародним обликом.

Тако схваћен тај појам представља категорију ратне вештине, фиксира један облик вођења рата и није, дакле, истоветан са појмом којим се изражава општенародни карактер рата у политичком погледу. У том смислу треба имати у виду разлику у садржају кад се говори о општенародном облику рата као категорији ратне вештине и општенародном карактеру рата као политичкој категорији, иако се општенародни облик рата јавља као законита појава савременог друштвеног развитка баш у том смислу што су на њега упућени они који ће водити одбрамбене, народно-ослободилачке ратове, дакле, и по друштвено-политичком карактеру, општенародне. Отуда је тај

првобитно претежно политички термин и пренесен у област ратне вештине и означава поменути облик вођења рата. Такав облик рата и заслужује такво име пре него било који други, поред већ изнетих разлога и због тога што он омогућује (циљем, обликом извођења борбених дејстава итд.) и истовремено захтева потпуније ангажовање најширих народних маса у разноврсној оружаном борби, више него било који други облик.

Иако је општенародни облик рата историјски посматрано настао из партизанског, његовим развијањем и прерастањем под повољним условима, пре свега, под повољном променом општег односа снага на нашем ратишту, он може настати и на други начин. Наиме, такав облик рата може организовано и у доба мира припремити једна земља ако за то постоје неопходни општи услови. Свакако да се безболније може постићи успех у општенародном облику рата ако постоје услови да се цела земља (армија, целокупни народ и територија) благовремено организује и још у миру припреми за одбрану таквим обликом рата. Та чињеница, која је са војног становишта очигледна, има веома повољан одраз, између осталог, и на борбени морал армије и народа који су у објективно повољним околностима да се благовремено припреме за такав облик рата.

Говорећи о појму и суштини општенародног облика рата и употребљујући га донекле са осталим облицима који постоје у савременим условима, мислим да треба нешто рећи и о теорији која се код нас сусреће, а по којој је партизански облик вођења рата највиши и најсавршенији. Сматрам да такав став, из више разлога, није исправан, без обзира на то што смо ми партизанским обликом ратовања постизали у НОР-у ванредно велике резултате. Ако желимо да том питању приђемо правилно онда морамо имати у виду неколико његових аспеката које, свакако, не би требало мешати.

Најсавршенији, а према томе и највиши облик рата јесте онај који је најадекватнији општим, посебним и појединачним условима под којима једна земља, један народ, један покрет води одређени рат. Ако се одређеним обликом најбоље и најуспешније могу користити сви ти општи и конкретни услови у датој ситуацији, онда је тај облик рата у тој конкретној ситуацији и највиши. За нас је, на пример, у највећем периоду НОР-а партизански начин ратовања био тај који нам је највише одговарао. Због тога је, нарочито Врховни штаб, енергично интервенисао против појединачних, преурањених тенденција прихватања фронталног начина ратовања. Исто тако се у последњој фази НОР-а, кад се општи однос снага битно променио у нашу корист и кад су се створили услови за потпуно ослобођење наше земље, пришло комбинованим дејствима фронталног и партизанског начина ратовања, што је довело у суштини до једног новог облика вођења рата, о чему је већ било речи. Такође је очигледно да је, на пример, Немцима за остварење циљева у II светском рату, не улазећи у њихову реалност, оправданост итд., једино одговарао фронтални облик рата.

Ако бисмо мало анализирали теорију о партизанском облику рата као највишем и најсавршенијем, па по њеној логици изводили закључке, мислим да би многи од њих били неприхватљиви како са њихове теоретске тако и са практичне стране. Ако је нешто заиста највише и најсавршеније онда би, логично, у свакој прилици томе требало и тежити. То значи, да би, уколико било ко жели ратовати на најбољи начин, требало ратовати на партизански начин. Колико тај закључак не одговара разноврсним савременим условима под којима би се у евентуалном рату могле наћи разне земље и народи заиста није потребно доказивати. И не само то, него би било апсурдно тражити од било кога народа који има своју државу, своју армију, да такорећи унапред пусти непријатеља на своју територију како би могао ратовати на партизански начин, без обзира на то да ли му општи однос снага и други битни услови за вођење рата то диктирају, или му, можда, омогућују да уопште не дозволи продор непријатељу у своју земљу.

Све то говори у прилог тврдњи да се не може апстрактно и за све услове прогласити било који облик рата, па ни партизански, за највиши и најсавршенији, јер то практично може одвести кривим путем у изналажењу ратне вештине која највише одговара конкретним условима једне ситуације. Строго теоретски узевши, ако стојимо на становишту да и у савременим условима постоје разни облици вођења рата, онда је сасвим логично да су узрок њиховог постојања разноврсни, посебни и појединачни услови разних народа и земаља, те да је, према томе, облик рата који рађају баш ти конкретни услови и адекватнији и савршенији њима него неки други.

Међутим, у целој овој ствари има нешто друго што је можда узрок али не и оправдање за појаву теорије о партизанском облику рата као највишем и најсавршенијем. Сигурно је, а и потпуно логично да онај облик рата који се води под неповољним општим и посебним условима нагони на стваралачкији однос према ратној вештини, посебно у њеној примени. А пошто се партизански облик рата нормално води под таквим условима, нарочито у неповољним односима у оружаним снагама, онда је и разумљиво што у њему, нормално, најчешће и највише долази до примера ванредне вештине, способности, смелости и храбрости. Али то је само једна страна која карактерише облик рата и која никако не може бити сама по себи узрок да се одређени облик прогласи највишим и најсавршенијим, пошто се у конкретној оцени вредности једнога облика рата мора поћи, првенствено, од онога што је најбитније при томе а то је: којим се обликом рата у конкретној ситуацији и нарочито у конкретном општем односу снага и посебно односу снага које се могу ангажовати у оружаном борби може најлакше и најуспешније остварити политички и војни циљ рата. То је, дакле, основно питање по коме се мери колико је који облик рата „савршен“ за конкретну ситуацију, а не питање у коме се облику рата могу правити најистакнутија дела вештине и храбрости, пошто, као што је познато, вештина и храброст нису саме себи циљ.

НЕКИ ОСНОВНИ УСЛОВИ КОЈИ ОПРЕДЕЉУЈУ И ОМОГУЋУЈУ ВОЂЕЊЕ
ОПШТЕНАРОДНОГ РАТА — ЊИХОВА МЕЂУЗАВИСНОСТ СА БОРБЕНИМ
МОРАЛОМ АРМИЈЕ И НАРОДА

Напомињем да би овај део теме, уколико би се приближно потпуно и у свим основним аспектима обрадио, знатно превазилазио оквире једнога чланка. Због тога бићу принуђен да се ограничим на истицање само неких услова који, било омогућују, било опредељују вођење општенародног рата, као и на само неке елементе њиховога одраза на борбени морал оружаних снага и народа и обратно — њихову зависност од њега. Ову ограду подвлачим не само због тога што су то веома важна питања чија обрада овде не може претендовати на потпуност, него, пре свега, због тога што су то ванредно деликатна питања која, уколико се не обраде целовито, могу евентуално добити боју која објективно није сасвим адекватна њиховом реалном значају. Поред тога напомињем да сам се при избору које од услова за вођење општенародног рата овде треба обрадити руководио како њиховим значајем тако и степеном њихове међузависности са борбеним моралом армије и народа.

1. — Услов који у сваком погледу долази на прво место јесте да се општенародни облик рата може успешно припремити и водити само при одбрани сопствене земље. Ако имамо у виду неке од његових битних карактеристика већ делимично истакнуте приликом обраде појма општенародног облика рата, а пре свега, идеју о максималном развијању дејстава на фронту као и у позадини непријатељских снага, онда ће поменути услов бити потпуно разумљив. Развити дејства у позадини фронта непријатељских снага до таквога степена да представљају организовану целину и равноправног партнера са дејствима снага које се боре на фронту, могућно је само на својој сопственој територији која је за то припремљена, са својим сопственим народом који је у ту сврху свестрано припремљен и организован и који је једини спреман узети таквога учешћа у рату и на такав начин какав то општенародни облик рата тражи, наравно, уколико су за то обезбеђени и други услови, првенствено друштвено-политичке природе. На туђој територији, са туђим народом где неко долази као агресор, без обзира на то каквим се све пароллама и триковима служио то се никада не може постићи, те се према томе, ни такав облик рата неће водити. Због тога и стоји чињеница да се само у одбрамбеном рату може стварно успешно применити ратна вештина општенародног облика рата.

У вези с тим мислим да се овом приликом може нешто кратко рећи и о називу „општенародни одбрамбени рат“ који се доста често сусреће у употреби. Наиме, тај назив у себи очито нема ничега нетачног, али у њему има, у извесном смислу, понављања. Ако се прихвата теза да се општенародни облик рата у савременим условима може искључиво применити у одбрамбеном рату а не и у нападачком-агресорском, онда у поменутом називу оно „одбрамбени“ представља по-

нављање. Но и поред тога можда ипак постоји оправдање за таквим именом у тежњи да се са оним „одбрамбени” истовремено подвуче и друштвено-политички карактер таквога облика рата.-

Познато је да је у савременим условима сваки одбрамбени рат по правилу и праведан. То значи да је циљ таквога рата — одбрана слободе и независности земље, њенога самосталног друштвено економског и политичког развика — прогресиван и да, према томе, у датој ситуацији представља дело на линији општег друштвеног прогреса. Та страна, тј. праведан карактер, оправдан и због тога прогресиван циљ који по правилу има сваки одбрамбени рат у савременим условима, може бити потенцирана у позитивном смислу утолико више уколико је најпреднији друштвено-политички систем земље која такав рат води. Та околност — карактер циља рата — увек је кроз историју имала, а данас поготову има битног, разноврсног, позитивног утицаја на јачање и изградњу борбеног морала армије и народа једне земље. У таквим околностима могу се до максимума развити сви они фактори који повољно утичу на повећање способности за максимално напрезање физичких, интелектуалних и моралних квалитета људи и народа у целини. Сви ти фактори који посредно или непосредно утичу на борбени морал као што су: политички, национални, борбена традиција итд. налазе своју најпотпунију основу и инспирацију за развијање баш у праведном циљу рата. Историја је у том погледу пуна примера, а наш НОР посебно и за нас нарочито поучних, који показују не само ванредна достигнућа појединаца и јединица базирана на сједињеној вештини и моралним квалитетима, него се у таквим ратовима масовно изграђује изванредан морални лик националног јунака на коме се у том погледу васпитавају доцније генерације.

Да циљ рата представља један од битних извора изградње борбеног морала армије и народа у рату показује и чињеница да су се чак и агресори, нарочито у новијој историји, трудили да и своме народу а и осталој свету докажу како је циљ рата који они воде праведан и у општедруштвеном смислу прогресиван. Сигурно је да је тешко наћи још један други фактор који би исто толико позитивно утицао на изградњу борбеног морала у рату у савременим условима као што је то праведан циљ рата, посебно ако он представља одбрану слободе и независности земље. Многи примери савременог развика врло очигледно показују да је свет достигао такав ступањ друштвено-економског развоја и општедруштвене свести који искључује поробљавање и било какав облик владавине једнога народа другим, тако да смо сведоци свакодневних збивања која потврђују тезу о веома позитивном утицају циља рата, узрокованог његовим, у суштини, одбрамбеним карактером, на борбени морал армије и народа једне земље у целини.

Међутим, постоји и друга страна овога питања која, у извесном смислу, поставља веће захтеве и обавезе на плану изградње моралног фактора у рату. Анализирајући неке карактеристике општенародног облика рата, видели смо да се он може развити само уколико се ради

о одбрани властите земље, пошто се само у том случају може до таквог степена и на начин какав то општенародни облик рата тражи, ангажовати у оружаном борби велики део народа. Та чињеница која је иначе као општа околност вођења једнога рата веома повољна, има своје реперкусије у смислу знатно већих напрезања и захтева на изградњи и јачању борбеног морала, зато што се ради о борбеном моралу целог народа а не само армије. Наравно да је и у другим облицима рата у савременим условима потребна висока морална свест не само армије него и народа, али адекватној степену и начину на који народ као целина и његови поједини делови учествују у одређеном облику рата. Због тога морал једнога народа у целини у општенародном облику рата мора бити на нивоу који омогућује разноврсна максимална ратна напрезања, обавезно укључујући и директно учешће, на разне начине у борбеним оружаним дејствима. Очито је да та околност има низ веома повољних елемената за изградњу борбеног морала, као што су веће морално јединство наоружаног и ненаоружаног дела народа, мање могућности за осцилацију моралне вредности борбених јединица у случају изразитијих губитака у људству итд. Али, исто тако је очигледно да су задаци на изградњи таквог морала много сложенији, деликатнији и свестранији, него ако је у питању углавном само борбени морал армије.

Дакле, одбрамбени карактер рата као први и неопходан услов за вођење општенародног рата утиче веома повољно на развијање и изградњу борбеног морала армије и народа, али истовремено, на том плану намеће велике обавезе и усложњава задатке.

2. — Други услов за вођење општенародног рата јесте веома високо, на чврстим и реалним основама саграђено морално-политичко јединство целог народа. Овај услов сасвим логички произлази из делимичне анализе претходно изнетог услова и његове међузависности са борбеним моралом армије и народа, а посебно произлази из анализе основних карактеристика стратегије и тактике општенародног рата. Он је толико битно неопходан, у реализацији основних војних специфичности општенародног облика рата да се може просто истаћи начело по коме ће успеси и резултати у таквом облику рата бити у сразмери са постигнутим степеном морално-политичког јединства народа. Учешће целог народа у општенародном рату на начин и у степену како је то претходно истакнуто није могућно постићи, не само без високе борбене моралне свести целокупног народа, него и без чврстог политичког јединства народа заснованог на јасном и јединственом политичком циљу рата. Нужно је, дакле, постићи да политички циљ рата најширим народним масама буде потпуно јасан и од њих јединствено прихваћен. Да би то могао бити њиме се јасно морају истаћи његови национални, економски и друштвено-политички елементи. То је, наравно, утолико лакше постићи уколико народ брани напредно у данашњим условима социјалистичко-друштвено-политичко уређење своје земље. У том случају политичко јединство народа као неопходан услов за успешно вођење општенародног рата постаје

истовремено један од основних позитивних извора изградње високе борбене моралне свести народа и армије.

3. — Оно што у извесном смислу упућује један народ, једну земљу на вођење баш општенародног облика рата а не неког другог, што опредељује за такав облик и истовремено омогућује његово вођење јесте однос снага¹⁾ и посебно структура тога односа. Однос снага који нормално у савременим условима може постојати између агресора и једне земље која хоће да брани своју независност и посебно структура тога односа јавља се, дакле, у двојаком светлу — као захтев и као услов за вођење општенародног рата.

При анализи односа снага, као што је познато, морају се узимати у обзир сви фактори оружане борбе и посматрати у њиховом јединству, а посебно људски и материјално-технички фактор са свим својим квантитативним и квалитативним својствима. Таквим анализама долази се до приближно реалних оцена и сазнања о општем односу снага. Управо су показатељи општег односа снага веома битни у правилном избору најпогодније ратне вештине која би том односу одговарала, односно, другим речима, они су битни при избору одговарајућег облика рата. И уколико агресор има предност у односу оружаних снага, онда би било сасвим неоправдано прихватити такав облик рата у каквом његова предност може најпотпуније доћи до изражаја, а то је фронтални. Због тога онај ко има неповољнији однос у оружаним снагама за фронтални облик рата, а то ће, барем у почетној фази, нормално бити бранилац, логично би требало да припреми други облик рата и то општенародни или партизански, већ и према низу других околности које то диктирају. Тиме би се постигле две веома битне ствари од стратегијског значаја а то су:

а) избегао би се такав начин борбеног дејства који омогућује да дође до најпотпунијег изражаја предности односа у оружаним снагама а нарочито односа у савременој ратној техници коју има агресор;

б) прихватио би се такав облик рата који по форми својих борбених дејстава захтева и омогућује веће ангажовање живе силе него што се то објективно рационално може постићи у фронталном облику рата.

¹⁾ Обично су у војној литератури појмови општи и релативни однос снага били везани за процену односа у оружаним снагама и ту се под општим односом подразумевао однос у оружаним снагама, двеју зараћених страна у целини, док се под релативним односом подразумевао однос у оружаним снагама створен на једном делу ратишта, у једној операцији, на једном задатку или томе слично. Међутим, савремени услови, адекватно степену ангажовања свих области друштвенога живота у рату, траже да се у процени општег односа снага узимају у обзир и сви други фактори, поред војног, који на одређен начин учествују у рату. У том смислу ће се и у овом чланку под општим односом снага подразумевати однос свих а не само оружаних, снага на једном ратишту, док ће тамо где се буде мислило само на однос у оружаним снагама то тако и рећи. При томе треба посебно напоменути да се, говорећи како о општем односу снага, тако и о односу у оружаним снагама, мисли само на оне снаге агресора које се објективно могу ангажовати на ратишту једне одређене земље која води општенародни рат, а не и на целокупне његове снаге чија ће, нормално, главнина бити ангажована на разним другим странама.

На тај начин на једној страни се смањују предности агресора, а на другој се постиже много повољнији однос снага у живој сили него што би било могућно постићи га у фронталном облику рата. То у целини доводи не само до промене у смислу стварања повољнијег општег односа у оружаним снагама за браниоца него што би био у фронталном облику рата, па према томе, и до повољнијих општих услова за успешно вођење рата, већ и до озбиљног поремећаја почетне стратегијске иницијативе агресора.

Поред тако начелне оријентације о избору облика рата на бази процене односа снага за детаљније опредељење услова вођења општенародног рата, потребно је извршити и детаљнију анализу структуре тога односа, јер ће, управо, та структура битно утицати на поентирање ове или оне карактеристике тога облика рата у датој ситуацији. Ако се има у виду која би земље у савременој међународној ситуацији могле постати жртве агресије и које би, уколико се желе успешно супротставити агресору, биле принуђене и истовремено биле у могућности да му се супротставе општенародним обликом рата, онда се начелно могу истаћи две битне карактеристике структуре односа снага које, свака за себе, дају посебан печат стратегији и тактици општенародног облика рата. Прва карактеристика те структуре јесте да би агресор, нарочито у почетној фази рата, био надмоћан у савременој ратној техници и то како у квалитету те технике, тако и у количини неких средстава које бранилац или уопште не би имао (атомско хидрогенско наоружање) или би их евентуално имао у недовољним количинама (ракетно наоружање, ваздухопловство, електроника). Друга карактеристика јесте да агресор не би био у могућности да обезбеди надмоћност и у живој сили на том ратишту, већ би, нормално, ту надмоћност имао бранилац. Ова карактеристика, иако на први поглед може изгледати парадоксално, анализом неких услова под којима се у данашње време може водити општенародни рат, лако ће се показати сасвим тачно. Ту, пре свега, треба имати у виду да начин борбених дејстава у општенародном облику рата омогућује ангажовање огромне већине народа једне земље у директној оружаном борби, а да агресор из објективних разлога неће бити никада у могућности, с обзиром на опште карактеристике савременог друштвеног развитка које у светским размерама обједињују у борби против освајача, да против сваке земље која би водила такав рат у њу доведе толико живе силе колико то може ангажовати један народ у условима и на начин како је то речено.

Свака од поменутих карактеристика структуре односа снага везаних за директно учешће у оружаном борби има, као што је речено, далекосежне последице на стратегију и тактику општенародног облика рата. Међутим, како анализа одраза тих карактеристика на стратегију и тактику општенародног облика рата није предмет ове теме, то ће о томе одразу овде бити речи само колико је потребно да се истакне значај одређеног услова и захтева за вођењем општенародног

облика рата — односа снага — његове међузависности са моралом армије и народа у рату.

Прва карактеристика структуре односа снага — надмоћ агресора у савременој ратној техници — има разноврсног одраза на ратну вештину општенародног облика рата и посебно се огледа у следећем:

— оријентише на избегавање фронталног начина борбених дејстава за која су та средства у првом реду намењена и у којима су најефикаснија;

— битно утиче на однос фронталних и дејстава у позадини непријатељских снага. На којим дејствима ће бити тежиште у појединим фазама рата умногоме зависи од тога колико и да ли техничка надмоћ агресора претеже на вази општег односа у оружаним снагама. У овом погледу искуства НОР-а пружају низ поука. Уколико се однос у оружаним снагама више помера у нашу корист, утолико су фронтална дејства попримала све већи значај да би у завршној фази НОР-а постала и доминантна. То, наравно, не значи да се и у завршној фази НОР-а неки задаци нису могли успешније решити јачим дејствима снага у позадини уместо њиховим одговарајућим ангажовањем на фронту, али та чињеница ниуколико не мења општу закономерност померања тежишта на фронтална дејства изазвана, првенствено, повољном променом општег односа снага и посебно односа у оружаним снагама на нашем ратишту.

Исто тако поменута карактеристика структуре општег односа снага поставља сасвим одређене и специфичне обавезе на плану изградње борбеног морала армије и народа у општенародном рату. Надмоћност агресора у материјално-техничком погледу намеће обавезу да се цео народ упозна са карактеристикама и тактичко-техничким особинама свих врста савременог наоружања. На тај начин, упознавши се са оним шта може а шта не може савремена ратна техника, народ, неће бити изложен капиталним изненађењима која би могла имати озбиљне последице. То је неопходно како са становишта општих припрема за парирање ефикасног дејства тих средстава, тако и са становишта изградње и развијања борбеног морала у тако неповољним околностима. Та околност очито чини задатке на изградњи, одржавању и развијању борбеног морала компликованијим и тежим, али не и нерешивим. Разуме се да ће онај ко се боље упозна са особинама и могућностима савременог наоружања и адекватно припреми свестрано парирање њихових дејстава, између осталог, лакше решавати и задатке везане за изградњу и јачање борбеног морала армије и народа. Ову карактеристику посебно истичем због тога што је она најнеповољнија од свих околности објективне природе, како на општем плану припремања и вођења општенародног рата, тако и посебно на плану борбе за свестрано развијање високе моралне свести целокупног народа, па је, због тога, посебно треба имати у виду. Њено дејство се може парализовати, поред већ изнетог, и низом других веома повољних околности објективне и субјективне природе које у својој

целини и јединству представљају основу за специфичну изградњу борбеног морала у општенародном облику рата.

Друга истакнута карактеристика структуре општег односа снага — надмоћност браниоца у живој сили — такође има свога одраза на стратегију и тактику општенародног облика рата и то нарочито у следећем:

— оријентише на такав облик борбених дејстава који избегава јачу концентрацију слабије технички опремљене живе силе и упућује на разноврсност дејстава најширег захвата по простору и времену како би баш та надмоћ у технички слабије опремљеној живој сили могла што потпуније доћи до изражаја;

— помоћу тога односа, уз неке друге околности, решава се низ општих захтева везаних за карактеристике савременог рата уопште, независно од облика његова вођења као што су: покретљивост, брзина дејства, дубина зоне у одбрамбеним операцијама, истовремени удар по целој дубини одбрамбене зоне противника у нападним операцијама итд.

Надмоћност у живој сили један је од општих битних услова победе у општенародном рату, па према томе, повољна околност и важан извор формирања борбеног морала армије и народа.

Кад се говори о општем односу у оружаним снагама независно од његове структуре и његовој међузависности са борбеним моралом, онда треба имати у виду да неповољнији однос упућује на такву ратну вештину коју ће карактерисати стална тежња за стварањем релативно повољнијег односа снага у свакој појединој конкретној ситуацији при условима неповољног односа у оружаним снагама у целини. Таква ратна вештина и поступци на њој засновани захтеваће врло висок ниво личне и колективне храбрости као и врло високе моралне квалитете појединаца, јединица и народа у целини. Ако се при неповољном општем односу у оружаним снагама жели ратовати тако да се у свим важнијим операцијама или борбеним дејствима разних степена оствари релативна надмоћност над непријатељем, онда су за реализацију такве вештине неопходна максимална физичка, интелектуална и морална напрезања. У том смислу треба схватити раније истицано начело по коме неповољни однос у оружаним снагама упућује на такве борбене поступке чија вештина претпоставља, поред осталог, одређени ниво и то врло висок општих и посебно моралних квалитета људи и јединица. При томе треба строго имати на уму да се овде не ради о једном неоснованом или идеалистичком негирању значаја општег односа у оружаним снагама нити о неком апсолутизирању улоге моралног фактора у ратној вештини општенародног облика рата, него се управо ради о борби за што повољнији однос у свакој конкретној борбеној ситуацији заснован између осталог и на свим субјективним и посебно високим моралним квалитетима појединаца и колектива. Исто тако потребно је нагласити да се истицањем

одређене улоге коју борбени морал има у општенародном облику рата, никако не жели потценити његова улога коју он има или може да има и у другим облицима рата и при другом карактеру рата. На тај начин схваћен однос вештине и морала зависи један од другог и практично се сједињује у човеку, јединици, армији и народу у целини у један јединствени борбени квалитет.

4. — Услов који теоретски посматрано не мора бити неопходан за успешно вођење општенародног рата, али који у данашње време практично може да значи веома много, јесте свестрана припрема и организација народа и територије за такав облик вођења рата. Веома је очигледна велика предност онога ко се припреми за такав облик рата, организује и обуча народ, уреди територију итд., да би имало било какве потребе то доказивати. Овај услов потребно је истаћи због тога што он може одиграти једну од пресудних улога у извојевању победе над агресором. Његово остварење захтева напоре на разрази ратне вештине општенародног облика рата, усвајање њених основних начела, како од оружаних снага, тако и од огромне већине народа једне земље, уређење територије у духу тих начела, материјално-техничко и друго припремање, што све скупа доводи до стварања јединства целокупног народа у припреми за одбрану земље, али не и до већих материјалних и других напрезања него што га чине земље које се припремају, на пример, за фронтални облик вођења рата.

Нема сумње да могућност општег и свестраног припремања једне земље за вођење општенародног рата може само позитивно утицати на изградњу борбеног морала. Само та чињеница што ће се огромна већина народа организовати и обучити за вођење разноврсних борбених дејстава, знатно ће олакшати одржавање високе моралне свести у рату у најширим размерама и без обзира на величину попуњавања разних јединица новим борцима у току рата и томе слично. Са тако припремљеним народом лакше је осујетити и све покушаје агресора на плану разбијања морално-политичког јединства народа и разне облике петоколонашког деловања којих ће сигурно увек бити. Искуства нашега НОР-а показују, с обзиром на то да пре рата Комунистичка партија није имала могућност да потпуно и свестрано припреми цео народ и територију за одбрамбени рат, а да то владајући режими нису хтели нити су онакви какви су били могли учинити, те да је то стварало низ великих тешкоћа које је требало савлађивати у току самога рата под знатно неповољнијим околностима него што се то може учинити у миру, да је добро и свестрано изведена припрема целокупног народа и територије за вођење општенародног рата, поред осталог, и велика гаранција морално-политичког јединства народа у рату и сигурно један од веома значајних општих услова победе.

Као што се види, овде су истакнути и делимично анализирани само неки од најважнијих општих услова за вођење општенародног рата као и само неки аспекти њихове међузависности са борбеним моралом армије и народа.

СПЕЦИФИЧНОСТИ РАТНЕ ВЕШТИНЕ ОПШТЕНАРОДНОГ ОБЛИКА РАТА И ЊИХОВА МЕЋУЗАВИСНОСТ СА БОРБЕНИМ МОРАЛОМ АРМИЈЕ И НАРОДА

Овде ћу се ограничити само на ужи број питања из ове области, тако да би се, макар и делимичном обрадом, добила приближно цело-вита слика међузависности неких битних и, пре свега, специфичних страна ратне вештине општенародног рата са борбеним моралом армије и народа. При томе треба имати на уму да свако конкретно начело ратне вештине, макар било и од капиталног значаја, може бити посредније или непосредније међузависно са борбеним моралом. Од тога у извесној мери зависи могућност и начин њихове обраде са становишта ове теме.

1. — Анализирајући ратове у новијој историји, а нарочито два последња светска рата, јасно се истиче као законита појава све веће учешће народа у рату и то како посредно, преко све већег ангажовања свих области друштвене делатности, тако и непосредно, у оружаног борби. Та законитост, по свему судећи, дошла би до још пунијег изражаја у евентуалном будућем рату. Једно време, нарочито док се није реалније сагледала улога атомског наоружања у евентуалном рату, а и због неких других разлога, на Западу су биле распрострањене теорије које су стајале на супротном становишту, сматрајући да ће рат бити краткотрајан, да ће га, углавном, „на дугме” водити за то специјално обучене професионалне армије и да, према томе, неће доћи до тако масовног учешћа народа у оружаним снагама као што је то био случај у прошлим светским ратовима. Иако те теорије нису никада биле од неке земље у целини и званично усвојене као основа за изградњу ратне доктрине, ипак су оне имале већег или мањег утицаја и на неке, понекад јавно прокламоване, званичне ставове. Међутим, данас такорећи више нико не сумња да ће евентуални будући рат, с обзиром на његов карактер и физиономију, више него иједан до сада, тражити и масовне армије и на друге начине свестрано учешће народа у њему. Сви се данас слажу да ће та закономерност — масовно учешће народа у рату на разне начине — већ јасно оформљена у светским ратовима, постати једна од општих борбених карактеристика евентуалног будућег рата.

Поставља се питање на какав начин и у коме степену ратне вештине општенародног облика рата можемо користити ову закономерност. Уствари, делимичан одговор на то питање дат је већ у ранијем излагању приликом обраде појма општенародног облика рата. Овде још треба подвући чињеницу да ниједан други облик рата кроз историју и данас, укључујући и партизански, није имао нити има такве објективне могућности за најпотпуније учешће народа у разноврсној оружаног борби, као што га има општенародни облик рата, поготово ако се добро припреми. Ратна вештина општенародног рата и разноврсни борбени поступци на њој засновани, не само што омогућују, већ императивно захтевају потпуно учешће у директној оружаног борби за њу способног становништва, као и учешће, на одре-

ђен начин — према физичким и интелектуалним могућностима — целокупног народа. Овде нема могућности а ни посебне потребе да се то детаљније доказује. Мислим да је сасвим довољно указати да ратна вештина општенародног рата тражи врло разноврсна борбена дејства како по форми, интензитету, месту извођења, времену трајања, циљу, уз одговарајућу разноврсну организацијску припремљеност, обученост итд., па да се схвати исправност и оправданост тврдње да је општенародни облик рата објективно у могућности да потпуније него било који други користи законитост савременог друштвеног развитка о све масовнијем и разноврснијем учешћу народа у рату.

О начелној међузависности те карактеристике савременог рата са борбеним моралом армије и народа већ је делимично било речи приликом обраде појединих услова за вођење општенародног рата. Због тога би овде требало посебно подвући само оне проблеме који произлазе из међузависности борбеног морала са специфичним начином решавања поменуте законитости у општенародном облику рата. Међутим, и ти проблеми су веома бројни, тако да ће се овде указати само на неке од њих.

Изналажење разноврсних организацијских форми које ће обезбедити активно учешће у рату великог дела народа и то таквих које ће задовољити многе, често истовремено противречне захтеве, један је од ванредно важних проблема општенародног рата у чијем решавању ће борбени морал народа сигурно играти веома важну улогу. Ако су захтеви ратне вештине такви да се ствара већи број мањих и покретних јединица, које ће моћи брзо и релативно самостално дејствовати, онда то обавезно претпоставља постојање високог борбеног морала код велике већине народа од кога ће се стварати такве јединице. Из нашег а и туђег искуства дбро је познато да се успешна дејства таквих јединица, с обзиром на услове под којима ће дејствовати и начин на који ће дејствовати, не могу ни замислити без високог борбеног морала велике већине припадника сваке од таквих јединица. То значи да је за реализацију организацијске форме која обезбеђује обухватање великог дела народа у борбене јединице, адекватно захтевима ратне вештине општенародног облика рата, неопходно изградити и имати веома висок борбени морал велике већине народа.

Или, један други проблем из те исте области који је можда још деликатнији. Обучити и свестрано припремити велики део народа за разноврсно учешће у рату, посебно у извођењу борбених дејстава на разне начине и под веома различитим, некад и јако неповољним околностима, врло је сложен проблем из кога произлазе многи задаци. Очигледно је да ће у вези са тим задацима у склопу свестране обуке истакнуто место заузети изградња борбеног морала. То је сасвим разумљиво пошто ће управо борбени морал бити у целини важан елемент на коме ће се заснивати многи поступци, а у понеким, нарочито тежим ситуацијама, он може бити један од пресудних фактора за опредељење суштине стратегијских или тактичких поступака и преко тога један од пресудних фактора успеха или неуспеха.

Ови други проблеми који произлазе из међузависности борбеног морала армије и народа са специфичним решавањем законитости о великом учешћу народа у општенародном облику рата, поставља врло опсежне задатке на плану изградње борбеног морала народа који, очигледно, превазилазе оквири рада по том питању у оружаним снагама и јављају се као важни задаци политике.

2. — Један од најважнијих проблема које савремени рат истиче у први план и о коме се у војној литератури у свету веома много расправља јесте покретљивост јединица и то како тактичка тако и стратегијска. Сматра се да ће од правилног решења тога питања умногоне зависити физиономија и резултати борбених дејстава, исход појединих операција, што све скупа може имати битног утицаја на ток, физиономију и исход рата у целини. Тешкоће у што правилнијем решењу тога проблема састоје се у томе што на једној страни целокупна борбена дејства треба да имају веома брз и веома динамичан карактер, што је карактер већине борбених поступака тактичког и стратегијског значаја условљен великом покретљивошћу и еластичношћу јединица (на пример, потреба за брзом концентрацијом и брзом деконцентрацијом јединица, неопходност за брзим експлоатисањем брење створене атомским ударима или пробоја оствареног на други начин, као и неопходност да бранилац брзо реагује на такве ситуације итд.), а на другој страни располаже са техничким средствима велике моћи која ће се максимално користити управо да до крајњих граница отежавају покрет. Те и друге елементе који, било као захтеви било као објективне околности, противречно делују на решење проблема покретљивости, ратна вештина разних облика рата принципијелно друкчије решава, поред тога што разне земље, према својим условима, објективним могућностима и неким другим околностима, и при истом облику рата, могу различито да решавају. Као што је познато, неке земље тај проблем настоје решити, пре свега, техничким и у другом плану организацијским мерама због тога постоји данас не више само као тенденција да се далеко највећи део оружаних снага моторизује, него је то у неким армијама у свету; посебно у армијама водећих а и неких других блоковских земаља, већ постала стварноста. Пошто савремена техничка средства, нарочито атомски пројектили и авијација, јако угрожавају, а при одређеним условима могу и потпуно да доведу у питање коришћење неких врста комуникација, то се настоји да се то преовлада на тај начин што се масовно у армијама уведе разне врсте моторних возила на гусеницама.

Тиме се, наравно, стварају проблеми друге природе, као што је проблем снабдевања тако опремљених армија, да би оне могле максимално остварити своје потенцијалне могућности на плану њихове покретљивости. Потребно је, наиме, ту наћи најприкладнију меру односа, како се техника не би претворила у супротност своје основне намене, тј. постала кочница покретљивости. Тај и слични проблеми решавају се организацијским и другим мерама. Сигурно је да се то у свим ситуацијама неће моћи избећи, без обзира на то како се добра решења нађу

и сигурно је да у одређеним условима (карактер земљишта и ратна вештина њему прилагођена) баш то може постати од главне предности једна од озбиљних слабости тако опремљене армије.

Ратна вештина општенародног облика рата решава проблем покретљивости у неким његовим елементима принципијелно друкчије. У раније изнетом начелном односу снага који опредељује вођење општенародног рата истакнуто је да ће, нормално, земље које ће бити оријентисане на такав облик рата (првенствено ванблоковске, независне земље) у техничком погледу бити инфериорне. Из тога следи логичан закључак да општенародни облик рата начелно не може заснивати решење проблема покретљивости првенствено на масовној употреби савремене технике. То је немогућно из више разлога од којих су најважнији следећи:

— нормално, они сва та техничка средства потребна да би се потпуно моторизовале оружане снаге земље из економских разлога не могу имати;

— за обезбеђење покрета тако моторизоване армије потребно је располагати јаком авијацијом и разним средствима ПВО које из тих, економских разлога, те земље не могу имати;

— чак и кад би се тежило само таквим решењима, онда би организација армије морала одговарати само фронталном а не и општенародном облику вођења рата.

Према томе, општенародни облик рата, иако ће се служити и техником колико му то могућности земље објективно дозвољавају, мораће да потражи тежишно решење проблема покретљивости армије на другој страни. Она може бити само у стратегијско-тактичким поступцима и организацијским мерама. Тако се проблем покретљивости у стратегијским оквирима решава, првенствено, на тај начин што је целокупна територија земље у свако време и у свим ситуацијама покривена јединицама разних врста, те се, према томе, за сваку ситуацију (брз продор непријатеља, ваздушни десанти у ближој и већој дубини, повољни објекти за дејство у непријатељској позадини) могу брзо наћи на извршењу задатка. Осим тога, услови под којима ће се водити општенародни рат, нарочито у почетној фази, не дозвољавају сувише велику концентрацију снага стратегијског значаја на мањим просторијама, а нити ће начин извођења борбених дејстава то захтевати, тако да неће имати потребе за честим покретима великих јединица или великог броја јединица на већим удаљеностима. На тој истој основи лежи и решење проблема покретљивости у тактичким оквирима, поред низа мера организацијске природе као што је прилагођавање организације јединица условима дејства (земљиште, начин дејства, карактер задатка, општи и конкретни услови за извођење покрета итд. оријентише на већу масу мањих јединица, невезаних за комуникације) као и конкретног распореда у свакој појединој операцији.

Није тешко видети колико су у директној међузависности специфични стратегијско-тактички поступци на којима се заснива ре-

шење проблема покретљивости у општенародном рату са борбеним моралом армије. Нарочито се истиче зависност стратегијско-тактичких поступака у реализацији од борбеног морала армије. Не би могло бити спорно да ће многи поступци и решења конкретних ситуација, као што је, на пример, остварење релативне надмоћности за извршење одређеног задатка, или брза деконцентрација снага након извршеног задатка итд., која ће битно зависити од брзог и успешно изведеног покрета, захтевати, поред низа разних повољних предуслова, и веома велика физичка напрезања која ће врло често бити пропраћена и другим неповољним околностима као што су атомски удари и томе слично. Успешно извршење задатка обично ће захтевати да се непосредно после таквих напрезања, без већих застоја и одмора дејствује, што ће, са своје стране, тражити нове напоре и напрезања. Мислим да нема никакве потребе доказивати како ће сва та напрезања, могуће околности под којима ће се изводити покрети и извршавати задаци на њима засновани, захтевати високи борбени морал јединица. Може се рећи и више од тога. Тешко је претпоставити да би се задаци такве природе уопште могли успешно извршити без одређеног веома високог степена борбеног морала већине оних који у решавању тих задатака учествују.

Разуме се да ће и резултати постигнути поступцима који су се заснивали на високом борбеном моралу јединица имати много јачег повратног позитивног или негативног одраза на борбени морал, него ако се ради о резултатима поступака који се више темеље на неким другим факторима, као што је бројна или техничка надмоћност. Због тога су сви ти поступци који се првенствено темеље на веома високом борбеном моралу и који се без њега уопште не би могли остварити, веома деликатне, између осталог, и због очувања и развијања борбеног морала. Та околност намеће посебне обавезе у смислу свестраног и солидног припремања свих задатака који се остварују таквим поступцима.

Ако се на сличан начин анализирају карактеристике основних мера и поступака којима ратна вештина општенародног облика рата у целини решава проблем покретљивости, онда ће се јасно уочити веома значајна улога високе борбене свести јединица у свим тим мерама и поступцима, од којих се неке не могу ни замислити без ње.

3. — Једна од битних карактеристика савременог напада јесте јако изражена тежња за брзином дејства и високим темпом извођења операција. У фронталном облику рата борбени поступци преко којих се то обезбеђује засновани су у првом реду на својствима и могућностима савремене ратне технике. Један од основних услова који треба да обезбеди висок темпо извођења нападне операције јесте ефикасан, једновремен и разноврстан удар по целокупној дубини одбрамбене зоне браниоца. У фронталном облику рата то се може постићи само јаким ударима ракетних и авио снага уз употребу атомских пројектила и већег броја ваздушних десаната разне јачине. Тенденција за високим темпом напада, пошто произлази из објективних услова и могућности

вођења рата у данашње време, делује као законитост у свим облицима рата и, логично, тражи своје решење адекватно посебним основним условима и могућностима свакога облика рата и конкретним, појединачним условима његове реализације у појединим земљама. Према томе, та законитост делује и у општенародном облику рата и, наравно, у његовим оквирина, тражи своје решење. Како се, пак, то решење не може заснивати првенствено на истим елементима као и у фронталном облику рата — разноврсној и масовној употреби најсавременијих техничких средстава — то оно мора почитвати на неким другим елементима, а пре свега, на усклађивању стратегијско-тактичких решења и поступака са објективним и реалним могућностима њиховога остварења. То, између осталог, значи да се неке основне карактеристике напада уопште и, посебно, нападних операција у општенародном облику рата разликују од карактеристика напада и нападних операција у фронталном облику рата. То се може односити на циљ нападне операције, дубину, место њеног извођења на одређеном ратишту и нарочито на начин извођења борбених дејстава, и у вези с тим на постројавање борбеног поретка и давања задатака појединим његовим елементима. Очигледно је, на пример, да ће тежиште удара по дубини целокупне одбрамбене зоне противника бити на разноврсним али једном јединственом замисли операције повезаним дејствима јединица у позадини непријатеља и да ће управо то бити један од важних услова за обезбеђење високог темпа напада.

Тако специфичан начин обезбеђења темпа у нападним операцијама захтева дејства у веома различитим околностима и на веома разноврстан начин, почевши од најситнијих, у чијој основи лежи партизанска тактика, па до веома замашних фронталних дејстава. У тако разноврсним дејствима постоји читава скала поступака са веома различитим степеном зависности у реализацији од борбеног морала. Очито је, на пример, да ће јединице у позадини непријатеља добијати врло деликатне задатке (заузимање, држање или неутралисање одређених објеката, везивање за себе што већег броја непријатељских резерви итд.) чије ће остварење умногоме зависити не само од вештине, већ и од морала јединица. Садејство и сливање у једну целину тако разноврсних дејстава које ће изводити разне врсте и типови јединица, захтеваће како свестрано и несребично међусобно потпомагање у извршењу задатка, тако исто и велико међусобно поверење које се искуством негује и развија, али које се, у ствари, не може никада потпуно постићи без високих општих моралних и посебно борбених квалитета. Исто тако висок борбени морал који ће бити апсолутно неопходан да би јединица која се бори у окружењу или сл. успешно извршила свој задатак, може се одржати на искуству, провереном поверењу у своје сопствене снаге, као и у снаге оних са којима она ближе или даље садејствује. Једно на друго утиче, једно од другог зависи, а у свом коначном резултату представљају битан фактор на коме базирају многи поступци везани за решење проблема о коме је реч, утолико више уколико су

ти поступци и начела на којима су засновани више типични за ратну вештину општенародног облика рата.

4. — И поред тога што постоје разноврсна и веома усавршена средства везе, опште карактеристике рата упућују на то да ће се тражити већа иницијатива и самосталност старешина у одлучивању у свим облицима рата. Дубоки продори, употреба јаких ваздушнодесантних снага доводиће веома често до испрекиданих и обрнутих фронтова, борбе у окружењу итд., што ће тражити високе опште квалитете старешина свих степена и посебно способност за самосталном конкретном проценом ситуације и брзином у одлучивању.

Ако се имају у виду неке битне карактеристике стратегије и тактике општенародног облика рата, затим техничка средства везе и објективне тешкоће њиховог коришћења, с обзиром на карактер дејстава и могућности непријатеља да омета њихово коришћење, није тешко доћи до закључка да ће општа тенденција за већом самосталношћу свих степена командовања потенцирано доћи до изражаја у општенародном облику рата.

Та чињеница, поред осталог, поставља и у посебан међусобни однос стратегију и тактику општенародног облика рата. Стратегија ће давати знатно шире могућности и слободу деловања тактици, док ће тактика морати често самостално да доноси одлуке које треба да буду у духу основних захтева стратегије. Такав однос намеће знатно веће обавезе стратегији и тактици у смислу захтева за потпунијим међусобним познавањем. Старешине разних степена у општенародном облику рата мораће, због тога, познавати стратегију и њен основни дух готово исто тако добро као и тактику. То ће, поред низа других елемената, бити неопходно да би се обезбедило правилно решење у општенародном рату потенцирано изражене опште тенденције за самосталним и брзим одлучивањем, иницијативним и самоодговорним предузимањем мера.

Ако ће ратна вештина општенародног облика рата нормално захтевати велику самосталност и иницијативу старешина у одлучивању, онда је логично да ће такве старешине морати да приме на себе и велику личну одговорност која обавезно претпоставља, поред осталог, и изразите моралне квалитете руководиоца неопходне за предузимање поступака по личној одговорности, а које се не би могле саввим исцрпсти компонентом храбрости. Ту се, наравно, не ради о никаквим самовољним поступцима, него о конкретном решавању ситуације на начин који је најцелисходнији таквим околностима и које нормално најбоље познаје онај ко је на лицу места. Да би се избегао несклад између таквих конкретних решавања и задатка који је добила јединица потребно је да старешине не само добро познају конкретни задатак, него и да изврсно познају дух ратне вештине из кога произлази задатак, тако да ће то бити гаранција да свако конкретно самоиницијативно решење, без обзира, можда, на привидна или моментана одступања, ипак буде у суштини само најбољи начин извршења постављеног задатка. То намеће велике обавезе како избору

старешина, тако и врло деликатном задатку њиховога свестранога васпитања. Истовремено то је очигледан доказ међузависности суштине појединих начела ратне вештине са моралним квалитетима оних који се јављају као извршиоци или носиоци извршења тих начела.

Међу посебне карактеристике односа стратегије и тактике општенародног рата истакнута је и она која говори о релативно већој самосталности тактике него што је то случај у фронталном облику рата. Ту карактеристику, међутим, треба суочити с једном другом, а то је да је стратегија дужна обезбедити такав начин вођења рата који неће дозволити могућност већих пораза због тога што би то у таквом облику рата могло имати тежих последица, првенствено, на борбени морал армије и народа. Према томе, она прва карактеристика која је и сама по себи јако условљена елементима борбеног морала, нарочито старешина, мора се кретати у оквирима ове друге у којој компонента борбеног морала игра прворазредну улогу. Та карактеристика стратегије општенародног рата испољава свој, битни утицај на тактику и њену релативну самосталност при извођењу операција (избор циља операције, величина ангажованих снага, степен упорности у извођењу, посебно при неким неповољним околностима итд.). То значи да стратегија, иако даје широке могућности и иницијативу тактици, при чему веома долази до изражаја релативна самосталност тактике, истовремено, сасвим одређено и чврсто поставља основне оквири тактици, чија је суштина условљена, између осталог, изванредно наглашеном потребом за сталним развијањем и јачањем борбеног морала армије и народа.

Сасвим је логично да ратна вештина једнога облика рата мора својим начелима и поступцима водити рачуна и о потреби сталног јачања борбеног морала адекватно степену њиховога заснивања на њему — утолико више уколико се изразитије ослања на њега.

*

На овакав начин могао би се изнети још низ значајних проблема које ратна вештина општенародног облика рата решава на специфичан начин, или и таквих који су карактеристични само за општенародни облик рата. Осим тога постоје још и читаве области значајне за формирање ратне вештине општенародног облика рата и значајне са становишта њихове међузависности са борбеним моралом као што су на пример: начин коришћења ратних искустава, анализа изразито специфичних услова само једне земље итд. Али и питања која су изнесена и више или мање обрађена дозвољавају да се констатује да општенародни облик рата пружа својим карактеристикама изванредно повољне услове за развијање борбеног морала до највишег могућног степена (пре свега својим циљем и, у суштини, својом непобедивошћу), али, истовремено, на том плану намеће велике обавезе и усложњава задатке.

Ако се у целини погледају наведене карактеристике и, посебно, специфичности ратне вештине општенародног облика рата, онда пада у очи да су све оне веома много условљене високим борбеним моралом. Могло би се можда приговорити да то није никаква специфичност ратне вештине општенародног облика рата, јер би висок борбени морал добро дошао и сваком другом облику рата. Међутим, ипак треба видети битну разлику која ту постоји. Једна је ствар што би он и у сваком другом облику рата добро дошао, а друга је кад је неопходан, кад се без њега, у суштини, ратна вештина једнога облика рата не би могла тако ни поставити а посебно не успешно реализовати. Подвлачим да се тиме не жели негирати, нити макар потценити улога борбеног морала у другим облицима рата, него се само жели истаћи његово право место у општенародном облику рата, које је условљено, пре свега, одређеним друкчијим објективним околностима као што су на пример циљ рата, структура општег односа снага итд., и које, према томе, морају ударити свој специфични печат и на улогу борбеног морала.

Мислим на овакав начин обраде, иако за моменат апстрахује све друге чиниоце који утичу на изградњу борбеног морала као и на изградњу ратне вештине, ипак на конкретан начин показује директну зависност два битна елемента који утичу на формирање и улогу субјективног фактора у рату. Као што не би било правилно апсолутизирати значај било кога фактора оружане борбе, него треба узимати резултате њихове улоге у сваком конкретном случају у њиховом јединству, исто тако не би требало апсолутизирати значај и улогу било кога елемента у изградњи човека као субјективног чиниоца рата, па ни борбеног морала или ратне вештине, већ их треба посматрати као свеукупни резултат њиховог оствареног јединства у човеку и његовим квалитетима, који је, опет, само један од фактора рата. Сматрам да је ово потребно посебно истаћи због тога што се не ретко наилази на, у разним облицима, идеалистичко апсолутизирање улоге борбеног морала.